

XORIJY TILLARNI TEZ MUDDATDA SAMARALI O‘RGANISH UCHUN QO‘LLANILADIGAN METODLAR

Surxondaryo viloyati Sariosiyo tumani
52-umumta‘lim maktabi II-sinf o‘quvchisi
Nurmahmatova Feruza Saidahmadovna

Annotatsiya: *Maktabda yoki universitetda xorijiy tillarni o‘rganishda talabalarni o‘rgatishning asosiy maqsadi - nutq faoliyatini izchil va tizimli rivojlantirish, xususan: gapirish, yozish, o‘qish va tinglash o‘z ichiga oladi. Nutq faoliyati - bu til tizimi orqali ifodalangan va muloqot holatiga bog‘liq bo‘lgan xabarlarini uzatish va qabul qilishning faol, maqsadli jarayonidir. Bugungi kunda ta‘lim muassasalarida xorijiy tilni o‘qitishga bo‘lgan yondashuvlar turlicha muhokama qilib kelinmoqda. Ushbu maqolada ham aholining ta‘limga bo‘lgan ehtiyojlarini qondirish, sifatli ta‘lim olish imkoniyatini ta‘minlash, ta‘lim va fan hamda texnologiyani integratsiyalashuvining ahamiyati, zaruriyati sifatida dars samaradorligini oshirishdagi raqamli texnologiyalarning ahamiyati to‘g‘risida yoritilgan.*

Kalit so‘zlar: *Xorijiy til, o‘qish, yozish, gapirish, tinglash, muammolar.*

Hozirgi kunda xorijiy tillarni o‘rganuvchilar mazkur tilni o‘rganish orqali faqat bir tomonlama natijalarga erishishni ko‘zlashadi, ya‘ni ular yangi xorijiy til o‘rganish orqali faqat kirish testlarida yaxshi natijalarga erishish, o‘zlari o‘rganayotgan til bo‘yicha til bilish sertifikatini qo‘lga kiritish yoki mazkur tilda shunchaki so‘zlashish ko‘nikmasini shakllantirishni maqsad qilishadi. Bu esa o‘rganilayotgan tilga yuzaki munosabatni shakllantirishga sabab bo‘ladi. O‘z o‘rnida o‘rganilayotgan tilga nisbatan bunday yuzaki munosabat ularning mazkur tilni, undagi o‘ziga xos ibora va murakkabliklarni to‘liq anglab yetishga xalaqit beradi va oqibatida ular o‘rganayotgan tillarida o‘zlari kutganday muvaffaqiyatga erisha olmaydi. Bu ularning xorijiy tillarni o‘rganishiga bo‘lgan ishtiyoqlariga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi va ular “Bu mening ona tilim emas, bu tilni to‘liq bilishim shart emas” degan xulosaga kelishadi. Aslida esa til o‘rganish jarayoniga nisbatan bunday qarash mutlaqo xato. Xorijiy tillarni o‘rganish va o‘rganayotgan tilda ravon gapira olish ushbu tilni o‘rganishga jiddiy kirishishni talab etadi. Tilni o‘rganishga yuzaki emas jiddiy qarash ushbu tilni, undagi murakkabliklarni to‘liq tushunishga va kelajakda ushbu tilda qiyinchiliklarsiz muloqot qilishga yo‘l ochadi.

Bu boshqalari orasida eng muhim va e‘tibordan chetda qoladigan muammodir. Bu muammoni hal qilish juda qiyin bo‘lgan masalasi shundaki, ko‘plab jamoalar o‘zlari til o‘rganuvchi bo‘lganliklari uchun ular kim yaxshi o‘qituvchi va kim yaxshi emasligini aniqlay olmaydilar. O‘qituvchi nima desa, to‘g‘ri yoki noto‘g‘ri bo‘lsin, o‘rganuvchi tomonidan to‘g‘ri deb qabul qilinadi. Bu o‘rganuvchilar orasida katta chalkashliklarga olib kelishi mumkin. Chunki turli xil o‘qituvchilar ularga har xil narsalarni aytadi. Bu muammoning asosiy sabablaridan biri o‘qituvchilarning o‘z ona tillariga tarjima qilishdagi qiyinchiliklaridir. Misol uchun, ba‘zi so‘zlarni turli o‘qituvchilar turlicha talaffuz qilishlari mumkin. O‘qituvchi o‘rganuvchilar o‘rganayotgan tilda muloqot qilishda hushyor bo‘lishi kerak. Ular darsni to‘g‘ri metod yordamida o‘tkazishlari kerak. Shundagina dars samarali va oqilona bo‘ladi. Agar o‘qituvchi o‘rganuvchilarning tilni yaxshi o‘zlashtirayotganini bilsa ham ularning yonlarida ularning natijalarini baland baholamasliklari maqsadga muvofiq bo‘ladi. Chunki, u qanchalik til o‘rganishda

yuqori natijaga erishsa ham baribir u tilda o‘z ona tilisidek natijaga erisha olmaydi va o‘qituvchisining unga nisbatan baland rag‘bati uni o‘ziga nisbatan keragidan ortiq ishonchning ortishiga sabab bo‘ladi.

O‘rganuvchilar orasida ularning qanchalik bilishi va tez o‘rganishi borasida juda ko‘p farqlar mavjud. Ushbu vaziyatning eng muhim muammosi eng kuchli o‘rganuvchilar bilan birga bo‘lish uchun o‘rganuvchilar tezligini belgilash. Ba‘zan zaiflar ortda qolishi mumkin. O‘rganuvchilar orasidagi munozaralar va mashg‘ulotlarda zaiflarni esdan chiqarmaslik kerak. Ular darsning asosiy sahnalari bo‘lishi va kuchli o‘rganuvchilar ularga har jihatdan ushbu jarayonda yordam berishi kerak.

"Ingliz tili" fanini o‘qitishning asosiy maqsadi bir nechta tarkibiy qismlarni o‘z ichiga olgan kommunikativ kompetentsiyani shakllantirishdir:

- gapirish, tinglash, o‘qish va yozishda muloqot qobiliyatlari;

- ma'lumotni yaratish va tanib olish uchun ushbu til qurilish materiali bo‘yicha til bilimlari va ko‘nikmalari;

- Ijtimoiy-madaniy asosni ta'minlash uchun lingvistik va mintaqaviy bilimlar, ularsiz kommunikativ kompetentsiyani shakllantirish mumkin emas.

Talabalar ingliz tilini muloqot vositasi sifatida o‘rganadilar va undan og‘zaki va yozma shakllarda foydalana olishlari kerak. Ingliz tilining shaxslararo va xalqaro muloqot vositasiga aylanishi uchun muloqotning barcha shakllarini va barcha nutq funktsiyalarini egallash juda muhimdir. Talabalar nutq faoliyatining to‘rt turini o‘zlashtirishlari kerak: o‘qish, tinglash, yozish va gapirish, shuningdek, ular bilan bog‘liq bo‘lgan tilning uchta jihati - lug‘at, fonetika va grammatikaning afzalliklari haqida unutmazligi kerak.

Ingliz tilini o‘rganishda o‘qish, tinglash, yozish va gapirishning afzalliklarini batafsil ko‘rib chiqamiz:

□ Tinglash

Tinglash - og‘zaki xabarni idrok etish va tushunish bilan bog‘liq bo‘lgan nutq faoliyatining retseptiv turi. O‘qituvchining o‘zi darsda og‘zaki nutqida foydalanadigan materialni tanlashda uning oldiga qo‘yadigan maqsadlarni hisobga olish kerak: birinchidan, talabalarning xorijiy nutqni tinglash va tushunish qobiliyatini rivojlantirish; ikkinchidan, tinglash jarayonida o‘quvchilarning passiv so‘z boyligining taniqli kengayishi va ularning kontekstdan taxminlarini rivojlantirish.

U yoki bu shakl yoki iborani qo‘llashda o‘qituvchi uni o‘quvchilarga to‘g‘ri tushunish uchun barcha choralarni ko‘rish kerak. Bunga erishish uchun quyidagilarni yodda tuting: u yoki bu ingliz iborasini ishlatgan holda, o‘qituvchi keyingi darslarda xuddi shu shaklga rioya qilishi kerak, uni o‘zbek tilidagi ekvivalenti yoki ingliz tilidagi boshqa shunga o‘xshash ibora bilan almashtirmasligi kerak. O‘qituvchi o‘quvchilarning o‘zi ishlatgan iboraning umumiy ma‘nosinigina emas, balki alohida qismlarini ham tushunishini ta‘minlashi kerak.

O‘quvchilarning o‘qituvchi nutqini to‘g‘ri tushunishlari tizimli ravishda tekshirilishi kerak. Har bir yangi ibora o‘qituvchi tomonidan nafaqat birinchi marta qo‘llanilgan darsda, balki keyingi darslarda ham ko‘p marta takrorlanishi kerak.

Tinglash bo‘yicha treningning maqsadlari quyidagicha belgilanishi mumkin: muayyan nutq qobiliyatlarini rivojlantirish; muloqot qilish qobiliyatini o‘rgatish; zarur qobiliyatlarni rivojlantirish; nutq materialini yodlash; o‘quvchilarni gapning ma‘nosini tushunishga o‘rgatish; talabalarni axborot oqimidagi asosiy narsani ajratib ko‘rsatishga o‘rgatish; eshitish xotirasini va eshitish reaksiyasini

rivojlantirish. Audio materiallar bilan ishlashda o‘quvchilarning bir vaqtning o‘zida bir nechta nutq qobiliyatlari ustida ishlash qobiliyatini shakllantiradi.

□ **Gapirish**

Gapirish - nutq faoliyatining mahsuldor turi bo‘lib, u orqali (og‘zaki) muloqot amalga oshiriladi. Nutqning mazmuni - fikrning og‘zaki shaklda ifodalanishi. Nutq talaffuz, leksik va grammatik qobiliyatlarga asoslanadi.

Ingliz tili darsida nutqni o‘rgatishning maqsadi - o‘quvchiga umumiy qabul qilingan kundalik muloqot darajasida o‘quvdan tashqari nutq amaliyotida foydalanishga imkon beradigan nutq ko‘nikmalarini shakllantirishdir.

Ushbu maqsadni amalga oshirish talabalarda quyidagi muloqot ko‘nikmalarini shakllantirish bilan bog‘liq:

- a) muloqotning o‘ziga xos holati, nutq vazifasi va kommunikativ niyatiga muvofiq ingliz tilidagi bayonotlarni tushunish va yaratish;
- b) muloqot qoidalari va o‘rganilayotgan til mamlakatining milliy-madaniy xususiyatlarini hisobga olgan holda o‘zlarining og‘zaki va noverbal xatti-harakatlarini amalga oshirish;
- v) ingliz tilini o‘zlashtirishning oqilona usullaridan foydalanish, uni mustaqil ravishda takomillashtirish.

Gapirishning eng muhim usuli - kommunikativ (og‘zaki) nutqdir.

Kommunikativ vaziyat horijiy tilda gapirishni o‘rgatish usuli sifatida to‘rt omildan iborat:

- 1) aloqa amalga oshiriladigan voqelik sharoitlari;
- 2) rasmiy va norasmiy aloqa vakillari o‘rtasidagi munosabatlar;
- 3) nutq (gapirish) motivatsiyasi;
- 4) yangi vaziyatni, gapirishni rag‘batlantirishni yuzaga keltiradigan muloqot harakatining o‘zini amalga oshirish.

Tipik kommunikativ vaziyat atamasi haqiqiy aloqa modeli sifatida tushuniladi, unda suhbatdoshlarning nutq xatti-harakatlari ularning tipik ijtimoiy va kommunikativ rollarida amalga oshiriladi.

□ **O‘qish**

O‘qish - yozma matnni idrok etish va tushunish bilan bog‘liq bo‘lgan nutq faoliyatining retseptiv turi. Chet el matnini o‘qish va tushunish uchun u tanib olish jarayonini bir zumda amalga oshiradigan fonetik, leksik va grammatik informativ xususiyatlar to‘plamiga ega bo‘lishi taxmin qilinadi. O‘qish jarayonida idrok va tushunish jarayonlari bir vaqtning o‘zida va bir-biri bilan chambarchas bog‘liq bo‘lsa-da, uning jarayonini ta‘minlaydigan ko‘nikmalar shartli ravishda ikki guruhga bo‘linadi: o‘qishning "texnik" tomoni bilan bog‘liq (grafik belgilarni idrok etish va ularning ma‘lum ma‘nolar bilan bog‘liqligi va idrok etilayotganning semantik qayta ishlanishini ta‘minlash - turli darajadagi til birliklari o‘rtasida semantik aloqalarni o‘rnatish va shu bilan matn mazmuni, muallifning niyati va boshqalar.

Dastlabki bosqichda o‘qishga o‘rgatishda o‘quvchini to‘g‘ri o‘qishga, ya‘ni ovozli grafemalarga, fikrni ajratib olishga, ya‘ni matn ma‘lumotlarini tushunishga, baholashga, undan foydalanishga o‘rgatish muhim ahamiyatga ega. Bu ko‘nikmalar bolaning qanchalik tez o‘qishga bog‘liq. O‘qish

texnikasi orqali biz nafaqat tovush va harfning tez va aniq o‘zaro bog‘liqligini, balki tovush-harf aloqasining bola o‘qiyotgan narsaning semantik ma’nosi bilan bog‘liqligini ham tushunamiz. Aynan o‘qish texnikasini o‘zlashtirishning yuqori darajasi o‘qish jarayonining o‘zi natijasiga - tez va sifatli ma’lumot olish imkonini beradi.

□ Yozish

Yozish - fikrni grafik shaklda ifodalashni ta’minlaydigan nutq faoliyatining samarali turi. Chet tilini o‘qitish metodikasida yozma va yozma nutq chet tilini o‘qitishning ham vositasi, ham maqsadi hisoblanadi. Yozish yozma nutqning texnik tarkibiy qismidir. Yozma nutq nutq bilan birga nutq faoliyatining mahsuldor turi bo‘lib, u qandaydir mazmunni grafik belgilar orqali belgilashda ifodalanadi.

Yozish o‘qish bilan juda chambarchas bog‘liq. ularning tizimida bitta grafik til tizimi mavjud. Grafik belgilar yordamida yozishda fikr kodlanadi, o‘qish paytida grafik belgilar dekodlanadi.

Agar siz yozish va yozishni o‘rgatish maqsadlarini to‘g‘ri belgilab, yozuvning boshqa ko‘nikmalarni rivojlantirishdagi rolini hisobga olgan holda, mashqning to‘liq mos maqsadlaridan foydalansangiz, ularni o‘rganishning ma’lum bir bosqichida bajarsangiz, og‘zaki nutq asta-sekin boyitiladi va mantiqiyroq bo‘ladi.

Yozish boshlang‘ich nusxa ko‘chirish uchun yozish topshiriqlari yoki ijodkorlikni talab qiladigan vazifalar berilganda grammatik mahoratni rivojlantirishga yordam beradi va bularning barchasi yodlash uchun ma’lum shartlarni tashkil qiladi. Yozma ishsiz talabalarning leksik va grammatik materialni yodlab olishlari juda qiyin.

Yozma nutqni o‘rgatish vazifalari. Talabalarning malaka va ko‘nikmalarini shakllantirish uchun: yozma bayonotda o‘rganilayotgan til modellariga mos keladigan jumladan foydalaning; leksik, imlo va grammatik me’yorlarga muvofiq til modellarini qurish; yozma muloqotning muayyan shakliga xos bo‘lgan nutq klişelari, formulalar to‘plamidan foydalaning; bayonga ochiqlik, aniqlik va aniqlik berish, matnning lingvistik va semantik siqish usullaridan foydalanish, yozma bayonotni mantiqiy izchillik bilan taqdim etish.

O‘quvchilarning imlo ko‘nikma va malakalarining ma’lum darajasiga erishgandagina yozuv samarali o‘quv quroliga aylanishi mumkin.

Ta’limning o‘rta bosqichida nutq aloqasining eng murakkab turi qo‘llaniladi, masalan, o‘quvchilardan bilim, keng so‘z boyligi va o‘z fikrlarini yozma ravishda ifoda etishga yordam beradigan iboralarni talab qiladigan fikrlash.

Yozma nutqni o‘rgatishda hal qilinishi kerak bo‘lgan vazifalar talabalarda zarur grafik avtomatizmlarni, nutqiy fikrlash ko‘nikmalarini va yozma uslubga muvofiq fikrni shakllantirish qobiliyatini shakllantirish, ularning dunyoqarashi va bilimlarini kengaytirish, yaratishga madaniy va intellektual tayyorgarlikni o‘zlashtirishdan iborat. yozma nutq asarining mazmuni, mavzu mazmuni haqida haqiqiy g‘oyalarni shakllantirish, nutq uslubi va yozma matnning grafik shakli.

Yozma nutq sizga lingvistik va faktik bilimlarni tejash imkonini beradi, fikrlash uchun ishonchli vosita bo‘lib xizmat qiladi, chet tilida gapirish, tinglash va o‘qishni rag‘batlantiradi.

Yozma nutq ijodiy muloqot qobiliyati sifatida qaralib, o‘z fikrlarini yozma ravishda ifodalash qobiliyati sifatida tushuniladi. Buning uchun imlo va xattotlik mahorati, ichki nutqda tuzilgan nutqiy asarni tuzish va yozishda tartibga solish, shuningdek, adekvat leksik va grammatik birliklarni tanlash qobiliyatiga ega bo‘lishi kerak. So‘nggi paytlarda yozish chet tilini o‘qitish samaradorligini oshirishda

yordamchi sifatida ko‘rilmogda. Elektron pochta, internet va boshqalar kabi zamonaviy aloqa vositalari nuqtai nazaridan yozma nutqiy muloqotning amaliy ahamiyatini hisobga olmaslik mumkin emas. Zamonaviy dunyoda yozma muloqotning roli nihoyatda yuqori. Ammo yozma faoliyat va yozma nutqni farqlash kerak. Yozma nutq faoliyati fikrning yozma so‘zda maqsadli va ijodiy bajarilishi, yozma nutq esa yozma til belgilarida fikrni shakllantirish va shakllantirish usulidir.

REFERENCES:

1. Berman I. M. (2020) Reading as a subject of education and as a psycholinguistic process. - In the book: Methods of teaching a foreign language at the university.
2. Galskova N.D. Language portfolio as a tool for assessment and self-assessment of students in the field of learning foreign languages. – M.: MIR. 2019.
3. Miroyubov A.P. Michael West and his method of teaching reading and speaking// AST, 2020.
4. Passov E.I. Communicative method of teaching foreign communication. Methods of listening and writing - M .: Vys. school. – 2021.
5. T.Robins “Maqsadga qanday erishiladi”.2013.Maqola
6. Z.Po‘latova “Xorijiy tillarni o‘rganishdagi muammolar”. Maqola